

Intézetvezetői szakmai koncepció MTA BTK Filozófiai Intézet

Hörcher Ferenc

Tartalom

1. A pályázó korábbi intézeti tapasztalatai.....	1
2. A pályázat kiindulópontja: a bölcsészettudományok válsága és a filozófia önreflexiója.....	2
2. A Filozófiai Intézet helyzete, újrapozícionálása	2
a) Külső környezet, kapcsolatrendszer.....	2
b) Belső adottságok vizsgálata	3
c) Intézetvezetési modell	4
d) Az új küldetésnyilatkozat	4
e) Az intézeti cselekvési tervek gazdasági háttéréről.....	4
3. Az intézet fejlesztése érdekében szükséges intézkedések.....	5
a) Minőségbiztosítás	5
b) Fiatal kutatók helyzetbe hozása.....	5
c) Tudományszervezés, társadalmi kapcsolatok	5
d) Magyar Filozófiai Szemle és a filozófia online fórumai.....	6
e) Intézeti kiadványok, sorozatok	6
4. Nemzetközi kapcsolatok.....	7
5. Az intézmény fő kutatási irányai	7
6. Archívumok	9
a) Lukács György Hagyatéki Könyvtár	9
b) Magyar Filozófiai Archívum.....	9
7. Összefoglalás	12
Köszönetnyilvánítás.....	12
8. Executive summary	13

1. A pályázó korábbi intézeti tapasztalatai

Pályázóként először is le kell szögezmem: döntő jelentősége van a pályázati anyag összeállítása szempontjából, hogy 2013. január 1-e óta az MTA BTK Filozófiai Intézete (a továbbiakban FI, illetve intézet) igazgatójaként tevékenykedem. Vagyis nemcsak rálátok az intézet működésére, hanem számos tapasztalattal rendelkezem működtetése gyakorlati kihívásairól is. E pályázatnak tehát számot kell adnia az eddig kifejtett munkáról is, s az eddig felgyűlt tapasztalatokról is, mert csak ezekre építve dolgozható ki reális terv a jövőre vonatkozóan. Az alábbiakban tehát vissza

fogok térni az intézet jelen állapotára, sőt korábbi intézetvezetői pályázatomra is, hogy reális képet tudjak adni a tényleges helyzetről, s az intézet előtt álló, legfontosabbnak ítélt feladatokról.

2. A pályázat kiindulópontja: a bölcsészettudományok válsága és a filozófia önreflexiója

Az FI már több éve az MTA Bölcsészettudományi Központja (BTK) részeként működik. Ez az intézményi beágyazódás fejezi ki azt, hogy a filozófia tudományáról azt gondolják a mai Magyarországon, hogy a bölcsészettudományok részét képezi, s így szükségszerűen osztozik is azok sorsában. Márpedig ez a sors mostanában meglehetősen sanyarú, itthon és külföldön egyaránt. Nemcsak a kutatásra fordított állami támogatás csökken folyamatosan és radikálisan, de a testvértudományok képviselői, sőt a sajtó munkatársai közül is sokan vannak, akik szerint a honi bölcsészettudományok nem versenyképesek, mind a mai napig nem zárkóztak fel a nemzetközi tudományosság rangjára, ezért közpénzt költeni rájuk felesleges.

Egy ilyen lesújtó, sok szempontból téves általánosító véleménnyel nyilván nehéz vitatkozni, s a vita lefolytatására nem egy igazgatói pályázat a megfelelő fórum. Ám valószínűleg fontos tisztában lenni ezzel a meglehetősen elterjedt vélekedéssel, hogy reális pályázat születhessen. Az igazgatói székre pályázónak figyelembe kell vennie azokat a kihívásokat, amelyekkel az intézetnek napi működése során, és perspektivikusan is szembe kell néznie. Sőt, az egész szakma önreflexiójának is tovább kell csiszolódnia, mert versenyképességünk megőrzésének ez elengedhetetlen feltétele.

Esetleges második igazgatói ciklusom során abból kívánok kiindulni, hogy az intézet az egyik hazai letéteményese a tudománnyal, azon belül a bölcsészettudományokkal, s azon belül is a filozófiai szakma helyzetével kapcsolatos (ön)reflexió ápolásának, működtetésének. A reális önértékelésnek nemcsak olyan szervezett formákban kell kifejeződniük, mint amilyen a (bölcsészet)tudományokra (s azon belül a filozófiára) vonatkozó metadiskurzus elindítása és mozgásban tartása, vagy a tudománytörténetre, azon belül a filozófiatörténet-írásra vonatkozó módszertani vita lefolytatása. A helyes önképnek a külvilággal (így az akadémia kebelében működő többi hazai tudományággal, az egyetemi szférával, a médiával, adott esetben a civil szervezetekkel) folytatott termékeny dialógusokhoz is el kell vezetniük. Nem utolsó sorban pedig ki kell fejeződniük a FI-ben dolgozó kollégák munkaetikájában, kutatói tevékenységük megkülönböztető jellegzetességeiben is.

2. A Filozófiai Intézet helyzete, újrapozicionálása

Vegyük tehát számba, milyen feltételekkel, miféle elvárásokra figyelemmel és milyen vélekedések közepette működik ma a FI!

a) Külső környezet, kapcsolatrendszer¹

A FI számára egyértelmű előnyöket hozott az MTA BTK létrehozása. A bölcsészettudományok többi ágával való együttműködés révén megszűnt a szakmai izoláció érzete, és számos új ötlet merült fel az együttműködések különböző formáinak

¹ A pályázat szövegében több helyen támaszkodom *Az MTA BTK Filozófiai Intézet (BTK FI) középtávú stratégiai terve (2016–2019)* című dokumentumra, melyet munkatársaim segítségével én készítettem – időnként szövegszerűen is felhasználom azt. Ennek meggyőződésem szerint elégséges magyarázata, hogy az igazgatói pályázatnak messzemenően igazodnia kell az adott intézet stratégiai terveihez.

megtapasztalása során. Bár a fentiek alapján nyilvánvaló, hogy a filozófia ma már nem vindikálhatja magának a *primus inter pares* kiemelt pozícióját, fontosnak látszik olyan új meta-diskurzusok kezdeményezése, melyek a bölcsészettudományok mindegyikét, de akár a társadalom- és a természettudományok művelőit is érdekelhetik. Ezért továbbra is fontos, hogy az eddig megvalósult jó példákat követve az intézet elmélyítse kapcsolatait a BTK többi intézetével, a társadalomtudományok művelőivel, illetve a *hard science* eszméit képviselő természettudományok kutatóival is. Az első irányba a filozófia- és eszmetörténettel, illetve gyakorlati filozófiával, a vallásfilozófiával és hermeneutikával foglalkozó kutatócsoportok tudnak tájékozódni, a másik irányba a tudományfilozófiai, ismeretelméleti és a fizika filozófiájával foglalkozó kutatócsoport nyithat a siker reményével.

Fontos, hogy az Irodalomtudományi-, a Történettudományi-, a Jogtudományi- vagy épp a Politikatudományi Intézettel mára kialakult együttműködés mellett az intézet beágyazottsága, tudományos integrációja tovább nőjön a BTK, az MTA és a hazai és nemzetközi tudományos kutatás és az egyetemek jelentős műhelyei irányában. Mindennek azonban nem szabad az intézményi autonómia kárára lennie: az intézet a filozófia egyik legjelentősebb hazai műhelyeként a hazai filozófiai örökség letéteményese, s a filozófia tudománya tekintélyen is örködni hivatott.

b) Belső adottságok vizsgálata

Az intézet egyik legfontosabb gyengéje az előregedő korfája volt. Ezért első igazgatói ciklusom alatt, vagyis 2013-tól folyamatosan és dinamikusan zajlott a fiatalítás, melyet tovább kell folytatni a következő időszakban. Ezt az előjelek szerint viszonylag zavartalanra teszi, hogy a következő ciklusban is az intézet jó néhány tagja eléri a nyugdíjkorhatárt, ami előre láthatólag lehetővé teszi státuszuk fiatalokkal történő betöltését. E folyamat során azonban vigyázni kell arra, hogy az intézet ne veszítse el arcát a neves idősebb kollégák távozása révén, ugyanakkor a személycserékkel lehetőséget nyerjen az új, nemzetközi standardoknak megfelelni kívánó intézeti profil szerinti kutatói állomány kialakítására is.

Fontos célkitűzés az is, hogy az MTA által kezdeményezett lehetőségeket kihasználja az intézet arra, hogy fiatal (posztgraduális és posztdoktori) kutatókat rövidebb ideig alkalmazzon az intézet keretében, adott kutatási feladatok elvégzésére. Ezáltal jelentős szerepet vállalhat a szakmai utánpótlás kinevelésében, s az intézeten belüli fluktuáció is kedvező lehet az új eszmék befogadására, friss kutatási módszerek kipróbálására, anélkül, hogy az intézet állandó státusszal rendelkező kutatóinak folyamatosan változtatniuk kellene kutatási arzenáljukon. A bölcsészettudományok természetének megfelelően ugyanis a filozófiában is a közép- és hosszú távú egyéni és csoportos kutatások ígérnek kiemelkedő eredményeket, ám ezekre is jótékony hatással lehet az újabb nemzedékek erőteljesebb intézeti megjelenése.

A ma aktív kutatók között is – a dolog természeténél fogva – jelentős különbségek vannak termelékenység és a kutatói output jelentősége tekintetében. Am a részletes kutatói profilok elkészítése után úgy tűnik, a kutatói állomány megállja a helyét a ma egyre kielezettebb versenyben. Ma már a kutatók legfontosabb feladata a külföldi publikációs fórumokon való megjelenés, a külföldi konferencia-részvétel és a nemzetközi tudományos vérkeringésbe való bekapcsolódás. Bár kutatói állományunk e tekintetben a BTK-s átlagot jóval meghaladó teljesítményre képes (idegen nyelvű folyóiratcikkeink mutatószáma magasan a legjobb a bölcsészintézetek közül), e téren is szeretne az intézet további előrelépéseket elérni. Ezért a nemzetközi orientációra kiemelt figyelmet fogunk fordítani (Lásd alább: a Nemzetközi kapcsolatok című részt!)

c) Intézetvezetési modell

Az intézet vezetésének alapelve: konszenzusos intézeti működés, kutató csoport vezetői és más egyeztető fórumokkal. A tudományos intézetek vezetése nem egyszerű feladat. Legtöbbször kutatók töltik be ezt a pozíciót, de nehéz átállni a kutatói gondolkodásról az intézményvezetői logikára, amely külön szakma, a maga jól meghatározott tudástökéjével. Mivel intézetünkben korábban igen éles konfliktusok alakultak ki vezetők és beosztott kutatók között, az intézetet 2013 óta vezető menedzsment (az igazgató és a tudományos titkár) a kutatók mind szélesebb körét bevonva próbálta megteremteni az intézményes működés minél optimálisabb feltételeit. A mindenkor konszenzus alapját a kutatócsoportok vezetőiből álló grémium ülései teremtik meg, s e testület tevékenységét kiegészíti az igazgatónak stratégiai tanácsot adó bizottság.

d) Az új küldetésnyilatkozat

Bár még nem hivatalos, az intézetben dolgozó kollégák már kidolgozták a FI új küldetésnyilatkozatának tervezetét. Eszerint:

„Az MTA BTK Filozófiai Intézetének küldetése, hogy az MTA alapítójának, Széchenyi Istvánnak szellemiségét követve ápolja a magyar filozófiai kultúrát és nyelvet, ennek részeként kutatásokat végezzen az egyetemes filozófiatörténet és a filozófia különböző diszciplínái terén, azok eredményeit a nemzetközi szakma számára hozzáférhetővé tegye; a filozófia nemzetközi eredményeit magyar nyelvű filozófiai alkotásokkal, a klasszikus és jelentősebb kortárs filozófiai művek lefordításával közvetítse a magyar kultúra számára. Az Intézet a filozófia történetileg kialakult sokszínűségét elismerve az általánosan elfogadott filozófiai irányzatokat és álláspontokat egymással egyenrangúnak tekinti.”

e) Az intézeti cselekvési tervek gazdasági háttéréről

Az intézet a BTK keretei között gazdálkodik, úgy, hogy a gazdasági- pénzügyi kötelezettségvállalásról alapesetben a BTK vezetése dönt. Ezért a FI intézetvezetői pályázatában a pénzügyi-gazdasági vonatkozásokról nem sok szó eshet.

A következő négy év legnagyobb kérdése az egész BTK és specifikusan az intézet költségvetése számára, hogy a székhely megváltozása hogy fogja befolyásolni az intézeti gazdálkodást, mely az utóbbi néhány évben rendre pozitív éves eredménnyel zárt. A költözés olyan, nem a BTK által kezdeményezett tényező, amelyet nem tudunk érdemben befolyásolni: az új irodaház működése egyelőre még csak nem is modellezhető, ezért kénytelen az intézet jóhiszeműen abból az ígéretből kiindulni, hogy a fenntartási költségek az új helyen érzékelhetően csökkenni fognak.

Ahogy már korábbi pályázatomban utaltam rá, fontos kiadáscsökkentési lehetőség lenne, ha a könyvtár hozzáférést tudna biztosítani a nagy nyugati tudományos adatbázisokhoz. Ettől függetlenül azt reméljük, hogy a külföldi utazások támogatására szolgáló BTK-s peregrinációs keret a továbbiakban is kiírásra kerül, ahogy nagy segítség lenne a fordítástámogatási keret ígért bővítése, kiszélesítése is. Az intézet mára minimalizálta a reprezentációs költségeit. Am a tudományos kapcsolattartásnak fontos eszköze a konferenciaszervezés, s ennek finanszírozására nem mindig könnyű megfelelő támogatókat találni – az ilyen célra kiírt központi (MTA, NKA, stb.) pályázati lehetőségeket szeretnénk még nagyobb hatékonysággal kihasználni, de új lehetőségek felkutatására is szükség lehet.

Összességében a kis létszám, az átlátható kutatócsoporti szervezettség, valamint a kutatáshoz szükséges költségek viszonylag alacsony volumene lehetségesnek mutatja azt, hogy az intézeti költségvetés továbbra is a pozitív tartományban maradjon, amennyiben a költözéssel a rezsiköltségek nem fognak drasztikusan megemelkedni.

3. Az intézet fejlesztése érdekében szükséges intézkedések

a) Minőségbiztosítás

Szükségessé vált a FI profiljának megfelelő teljesítménymutatók rendszerének felállítása, amely biztosítja, hogy a stratégia mentén a kutatók fejlődését kontrollálni tudjuk (kiegyensúlyozott mutatórendszer, amely egyszerre tartalmazza mind az eredménymutatókat – a múltbeli erőfeszítések eredményét –, mind pedig a jövőbeli teljesítményt előre jelző elemeket).

Am a bölcsészettudományokban a tisztán számszerű mutatók nem igazán megbízhatóak, sokszor ugyanis almát kell körtével összehasonlítani. Hogyan mérhető össze egy filozófiatörténész tevékenysége a fizika filozófiája kutatási területén mozgó kutatóéval? Ezért az egyéni és a kutatócsoporti fejlődés mérésére az SZMSZ-ben és az egyes kutatók munkaköri leírásában meghatározott feladatok teljesítésének ellenőrzésén túl az önbevallásos módszer tűnik a legcélszerűbbnek. Ez az idén már elindított rendszer úgy működik, hogy minden évben meghatározza az adott kutató és kutatócsoport az igazgató jelenlétében a maga elé tűzött célokat, s aztán az év elteltével az igazgatóval és a tudományos titkárral átbeszéljük az eredményeket. Nyilvánvaló, hogy mind az év elején esedékes tervek, mind az év végén áttekintett eredmények nagy szórást fognak mutatni, de az elsődleges a saját célkitűzés megvalósítása lesz, hiszen mind a kutatónak, mind a kutatócsoportnak, mind az intézetnek a hatékony, egyénre alkalmazott fejlődés támogatása az érdeke.

b) Fiatal kutatók helyzetbe hozása

A szakma szűkülő keresztmetszete miatt egyre nehezebb a pályakezdők számára a pályán való elindulás. Nem csak az első állás megszerzése körüli szokásos nehézségekre kell számítaniuk ugyanis, hanem egy olyan társadalmi környezetre, amely a filozófiával, s tágabban a bölcsészettudományokkal kapcsolatban legalábbis idegenkedő, olykor kifejezetten ellenséges. Több oktatási intézménytípusban visszaszorult az országban a filozófia oktatása, így nehéz új munkahelyet találni.

Ebben a helyzetben nagy segítséget jelent az MTA néhány fiataloknak szánt programja (fiatal kutatói ösztöndíj, posztdoktori ösztöndíj, Lendület program), amely fiatal kutatók számára biztosít kutatási időt, forrást és kutatóhelyet. Intézetünk eddig is megpróbált élni ezzel a lehetőséggel, s ilyen irányú pályázati tevékenységünk hatékonyságát szeretnénk tovább növelni.

c) Tudományszervezés, társadalmi kapcsolatok

E területen is megindult a fejlődés az elmúlt ciklusban. Hiszen a tudomány társadalmi kapcsolatainak erősítése minden tudományterületen kulcskérdés. Az MTA tudományos intézeteinek kivételesen jó lehetőségei vannak az e területen történő előrelépésre. Terveink között szerepelnek a következő lépések:

- szakmódszertani pályázat beadása Következő Generációs e-Technológiák a Hálózati Tanulásban címmel,
- kurrens társadalmi és bel- illetve külpolitikai kérdések filozófiai megközelítése (Alaptörvény, menekültválság, az EU jövője)
- oktatási és oktatástámogatási projekt-kísérletek
- középiskolás diákok, egyetemi hallgatók meghívása az intézetbe, „direkt marketing” technika a leendő utánpótlás megszólítására.

d) Magyar Filozófiai Szemle és a filozófia online fórumai

Az intézet az előző igazgatói ciklusom alatt is mindent megtett a szakma reprezentatív hazai fórumának, a Magyar Filozófiai Szemlének a támogatására. Ennek kifejeződése volt az, hogy a szerkesztőség (melynek tagja intézetünk egyik kutatója) rendelkezésére bocsátottuk közösségi helyiségünket, ahol nem csak szerkesztőségi megbeszéléseket tudnak tartani, de ahol tárolási lehetőségük is van. Az intézet ugyanakkor figyelembe vette, hogy a szaklap szerette volna megőrizni intézményi függetlenségét, s ezért nem erőltettük, hogy a szaklap az intézet által kiadott orgánummá váljon. Ám egyre nehezebben megoldható kérdés, hogy kiadására továbbra is tud-e majd forrásokat találni.

A sajtó egész vertikumában éles harc folyik manapság a papír-alapú és az elektronikus média között, ami a megnyíló új távlatok mellett sem mindig szolgálja a potenciális olvasók érdekeit. A FI elkötelezett a nagy hagyományú Magyar Filozófiai Szemle további papír alapú megjelentetése mellett.

Az intézet ugyanakkor mérlegeli azt is, hogy milyen digitális-informatikai formában elérhető megjelenést lenne érdemes biztosítani, és aztán folyamatosan működtetni az intézet keretei között. A FI jelenleg is működtet egy honlapot és egy FB-profil, ezek mellett azonban jelenleg folynak az egyeztetések egy blog típusú megjelenési módról is, valamint a szintén csak elektronikusan elérhető Magyar Filozófiai Archívum is túl van már a pilot projekt szakaszán (erről lásd alább).

e) Intézeti kiadványok, sorozatok

A folyóirat és online megjelenés kapcsán érdemes még kitérni az intézet korábban tervezett tudományos publikációs terveire is. A folyó OTKA és más forrásból finanszírozott kutatásoknak legtöbb esetben van, olykor külön pályázható kiadási költségvetése, így az ilyen finanszírozású munka kiadására jók az esélyek. Továbbá az MTA, az NKA is hirdet kiadástámogatási pályázatokat, ezeket is figyelemmel kísérjük. Fontos, hogy nemzetközi nagyrendezvényeink elhangzott anyagai együtt publikálásra kerülhessenek. Az utóbbi években intézeti kiadványként jelent meg az *Is a Universal Morality Possible?* című kiadványunk, melyben úgy történeti, mint kortárs etikai, társadalom- és politikafilozófiai anyagok is belekerülhettek. Részben nemzetközi a szerzőgárdája, s angol nyelve révén a nemzetközi kutatói közsség számára is elérhető. Reményünk szerint hasonló reprezentatív kiadványban tudjuk megjelentetni a Jogtudományi Intézettel közös rendezvénysorozatunknak a Közjogi Szemlében részletekben már leközölt írásait a magyar történeti alkotmányról. Továbbra is szeretnénk megjelentetni az angol- és magyar nyelvű szövegeket is igényes, szerkesztett formában közlő digitális Working Papers sorozatunkat, mely elsősorban az intézeti szemináriumon elhangzott előadások fóruma. A jövőben szeretnénk válogatott vendégeink előadásanyagait audiovizuális formában (videón rögzítve) honlapunkon elektronikusan is hozzáférhetővé tenni.

4. Nemzetközi kapcsolatok

Nyilvánvaló, hogy a globalizáció korában a magyart tudományosságnak nem szabad, és nem is lehet kimaradnia a nemzetközi vérkeringésből. Ám másfelől arról sem szabad megfeledkeznünk – a hogy új küldetésnyilatkozatunk is emlékeztet rá –, hogy az MTA alapítója, gróf Széchenyi István a tudományok hazai nyelvű ápolására ajánlotta fel birtokai bevételét, így nyilván nem adhatjuk fel azt az igényünket mi sem, hogy magyar nyelven is üzzük mesterségünket: tartsunk előadásokat, és adjuk ki tudományos kutatásaink eredményeit. Ezt a törekvésünket azonban csaknem ellehetetleníti az a tudománypolitikai elvárás, mely szerint az idegen nyelven kiadott publikáció, a külföldi konferencia-részvétel számít igazi tudományos teljesítménynek, így a hazai nyelvű publikáció kezd megengedhetetlen luxussá válni a kutató életében.

Terveim szerint a FI megőrzi korábban elkezdett hagyományát, olyan nagy nemzetközi rendezvényeket tartva, melyek elvihetik jó hírünket a világba, s aztán tudományos publikáció formájában közzétéve az eredményeket a szakmában és a szélesebb olvasóközönség számára is. Míg korábbi nagy intézeti rendezvényeink témája az egyetememes moralitás lehetőségének kérdése, valamint a közép- és kelet-európai fenomenológiai mozgalom volt, a közeljövőben a politikai realizmusról rendeznék nemzetközi konferenciát, cambridge-i kutatókat meghívva, valamint a nemzetközi Hume Society rendes konferenciájának megszervezésére szeretnénk vállalkozni.

Fontos pillére nemzetközi kapcsolatrendszerünknek a külföldi kutatókkal való kapcsolatfelvétel, kapcsolattartás. E tekintetben megint kivételesen jó helyzetet biztosít számunkra az MTA – elsősorban a bilaterális együttműködésekre támaszkodunk, de egyéni peregrinációs utazásokat is biztosít a konferencia részvételi támogatás. Két létező, lassan lezáruló közös kutatásunk van a Lengyel Tudományos Akadémiával, de ősztől elindul egy szlovákiai és egy litván bilaterális kutatási együttműködés is. Nagy segítség – főként fiatalabb kollégáink számára – a BTK által számunkra biztosított keret, amelyet versenyztetve nyerhetnek el kutatóink, biztosítva a kutatói minőséget a külföldi megmérettetéseken.

5. Az intézmény fő kutatási irányai

A FI-ben a tudományos munkatársak kutatócsoportokba szerveződve dolgoznak, de – a tudományág sajátosságainak megfelelően - még mindig nagyjából legtöbbszor egyéni kutatói programot követnek. Ám a tudományszervezés trendjeinek hatása e területen is érzékelhető: egyre nagyobb az igény a több kutatót összefogó nagy kutatási projektekre. Ezért az intézet számára egyre fontosabb, hogy a kutatócsoportok csakugyan integrálni tudják a különböző kutatói irányultságokat, filozófiai nyelvhasználatot, eltérő szemléletmódot. Az alábbi táblázatban áttekinthető az intézetben folyó kutatások legfontosabb irányai, abból a listából kiindulva, amelyet a kutatócsoportok vezetői megadtak, de már figyelemmel a kutatócsoportok közötti együttműködésre és az intézet kutatásainak valamilyen szintű kohéziójára is:

Filozófiatörténeti kutatócsoport	<ul style="list-style-type: none">• A magyar filozófia története a magyar kultúra és tudomány
----------------------------------	---

	<p>kontextusában</p> <ul style="list-style-type: none"> • A nemzeti és az egyetemes filozófia viszonyának kérdésköre a közép-európai gondolkodástörténet kontextusában • Eötvös József levelezésének kiadása, filozófiai hagyatékának földolgozása • A filozófiai fenomenológia története, a korai fenomenológia közép- és kelet-európai kontextusa és kapcsolata az ún. "osztrák filozófiával"
Fizika filozófiája kutatócsoport	<ul style="list-style-type: none"> • lokális kauzalitás • a kvantumelmélet interpretációi • a statisztikus fizika filozófiai alapjai • determinizmus és kauzalitás
Gyakorlati filozófia és politikai eszmetörténet kutatócsoport	<ul style="list-style-type: none"> • a magyar politikai eszmetörténet hagyományai • kortárs politikai filozófiák: a politikai realizmus és politikai eszmetörténete • kortárs politikai filozófiák: zöld demokráciakoncepciók - bioetika • 20. századi német társadalomfilozófiai tradíciók
Ismeretelméleti kutatócsoport	<ul style="list-style-type: none"> • a filozófiai megismerés természete • a tudás architektúrája és átadása • a reprezentáció szerepe az elméletalkotásban • Normatív tudás: episztemikus fogalmak a jogban és a társadalomfilozófiában
Tudománytörténet és tudományfilozófia	<ul style="list-style-type: none"> • A magyar filozófia szociologizáló hagyománya és nemzetközi kapcsolódásai • A morál- és természetfilozófiák kapcsolatai a XVII-XVIII. században • A Bécsi Kör tudományfilozófiája • A megértő társadalomtudományok filozófiája
Vallásfilozófia és hermeneutika	<ul style="list-style-type: none"> • a szellemtudományok helye és jelentősége korunkban • a történelmi elbeszélés narratív tipológiái • a mérték problémájának filozófiai aspektusai • a tanúsítás filozófiája

6. Archívumok

A BTK intézeteinek többségére jellemző, hogy saját területük kutatási bázisát is képezik, mégpedig legtöbb esetben olyan gyűjtemények és archívumok birtoklásával, melyek az országban páratlan lehetőséget biztosítanak az adott tudományág kutatására. A FI esetében ezt a bázist korábban a Lukács Archívum jelentette.

a) Lukács György Hagyatéki Könyvtár

Ezért fontos célkitűzése volt az előző igazgatói programomnak az, hogy a Lukács Archívum személyi állománya visszakerüljön az intézethez, de úgy, hogy a történeti hitelességű eredeti helyszínt, a Belgrád Rakparton található volt Lukács-lakást az archívum megőrizhesse. Ezt a célt részben sikerült teljesíteni: két kolléga visszakerült az intézet állományába, és a könyv- és a kéziratanyag is itt kerül elhelyezésre. Erről a 2016. évi közgyűlésen az MTA elnöke a következőképpen fogalmazott: „Az Akadémia meg kíván felelni a végrendeletnek, ezért a teljes Lukács-könyvtárat a Filozófiai Intézet kezelésébe adja, ahol az elkülönítve, de méltó és az olvasók számára elérhető módon kerül megőrzésre. A kéziratokat pedig – közel négy évtized mulasztását helyrehozva – katalogizálja, digitalizálja, szükség esetén restaurálja, majd ugyancsak átadja a Filozófiai Intézetnek. Az Akadémia azt is vállalja, hogy nem csak az eredeti Lukács-hagyatékot őrzi meg, hanem az Archívummal kapcsolatosan azóta keletkezett valamennyi kiadványt, könyvet, kéziratot is, megőrizve az Archívum teljességét, egységét és jobban biztosítva a szakmai szabályoknak megfelelő, teljes körű kutathatóságát.”² A forrásanyag jelenlegi terveink szerint a készülő új székházban, Lukács György Hagyatéki Könyvtár néven kerül elhelyezésre. Ám a szakmai nyilvánosságban vihart kavart intézkedéscsomag további lépéseket tehet szükségessé. Fontosnak tűnik ugyanis, hogy ha a lakást valóban megveszi vagy kibérli a Lukács György Alapítvány, valamilyen megegyezés szülessen arról, hogy ismét együtt lehessen a könyv- és kéziratanyag az eredeti helyszínen. Ebben a FI a szakmai és jogszabályi előírásoknak megfelelően minden segítséget meg kíván adni. Az intézet keresi annak lehetőséget, hogy ha ez a szakma számára megnyugtató fordulat nem is következne be, a Lukács György Hagyatéki Könyvtárban érdemi feltáró, tudományos kutatói munka folyjon. Ennek érdekében együttműködő kutatásfinanszírozó partner(ek)e)t keresünk, hogy a hagyatéki könyvtárban található forrásanyag értő, korhű és filozófiailag releváns feldolgozása érdemben folytatódhasson. Mindkét lehetséges szcenárió esetében ki kell alakítani azt a szakmai koncepciót, ami a hagyatéki könyvtár jövőjét és a Magyar Filozófiai Archívumhoz fűződő viszonyát megnyugtatóan rendezi.

b) Magyar Filozófiai Archívum

A Magyar Filozófiai Archívum (MFA) elindításának igényét már körvonalazta az előző igazgatói pályázatomban is. Mivel azóta az MTA BTK Adatbank pályázata révén túl vagyunk a pilot projekt szakaszán, mára megállapítható, hogy a célt részben sikerült teljesíteni. Annak, hogy az első lépések nyomai még nem kereshetők vissza nyilvánosan az interneten, rajtunk kívül fekvő okai voltak. Ám mivel a projekt tanulságait be kell építeni

² „Nem riadtunk vissza a vitáktól” – Lovász László elnöki beszámolója, 2016. május. 2. MTA, <http://mta.hu/kozgyules2016/lovasz-laszlo-elnoki-beszamolo-2016-106425>

az új igazgatói ciklus célkitűzései közé, ezért az alábbiakban röviden idézni kell az MFA pilot projekt részletes beszámolójából³:

„A magyar, magyarországi, magyar nyelvű, általánosságban a *hungarikaként* szóba jövő filozófiai hagyatékot rendkívül szétagoltan, különböző archívumokba sokszor véletlenszerűen elosztva tárolják. Ami egyben van, az sok esetben rendezetlen. Számos anyag magángyűjtőknél – akik az általuk birtokolt anyag jelentőségéről esetleg nem is tudnak – vagy kisebb intézményeknél található. Az új hagyatékok olykor esetlegesen kerülnek archívumi helyükre, az illető filozófus életművéhez kapcsolódó kutatások nem tükröződnek elhelyezésükben és feldolgozásukban.”

„A hosszú távú megőrzés nem elsősorban informatikai kérdés, annak egyedüli záloga a stabil intézményes háttér biztosítása, amely biztosítékot jelent a megőrzés folyamatosságára. Ez indokolja, hogy a Magyar Filozófiai Archívumnak az MTA BTK Filozófiai Intézetében kell megépülnie.

A Magyar Filozófiai Archívum működésének szervezési, infrastrukturális és szakmai háttérét az MTA BTK Filozófiai Intézete biztosítja. Az adatbázis informatikai feltételeinek megteremtésében az MTA BTK Informatikai Osztályára támaszkodunk. Az Archívumhoz kapcsolódó napi feladatok ellátására mindenképpen indokolt egy fő állású, megfelelő kompetenciákkal rendelkező munkatárs felvétele az MTA BTK Filozófiai Intézet állományába.”

„A hosszú távú megőrzés felelősségén a digitális korban osztoznia kell a dokumentumok létrehozóinak, jogtulajdonosainak és gondozóinak. A Magyar Filozófiai Archívum feladata azoknak a kereteknek, illetve együttműködési modelleknek a felállítása, amelyek között bármely filozófiai jelentőséggel bíró korpusz korszerű, digitális hozzáférhetővé tétele biztosítható.”

„A Magyar Filozófiai Archívum olyan digitális gyűjtemény, amelynek alapvető feladata a magyar filozófiatörténet szempontjából relevánsnak minősülő, elsősorban egyedi vagy nehezen hozzáférhető dokumentumok digitális másolatainak elkészítése, a kereshetőség szempontjából történő szakmai feldolgozása és hozzáférhetővé tétele. A feltáró filozófiatörténeti kutatás nem tartozik az MFA elsődleges feladatai közé.

Az MFA nem bibliográfiai adatbázis, és nem könyvtípusú források tömeges digitalizálása (ez a területen meghatározó nagyobb szereplőktől várható), ugyanakkor az ilyen jellegű információforrásokkal együttműködésre törekszik.

Az MFA dokumentumokat archivál, nem műveket, de nem is életműveket. Az MFA feladata kutatási infrastruktúrát adni a további filológiai és értelmezői munkához (pl. kritikai kiadások létrehozásához vagy narratívák megalkotásához).

Az MFA célja, hogy a szakmailag és informatikailag kiváló minőségű digitalizálás révén gondoskodjék a dokumentumok fennmaradásáról, illetve széleskörű hozzáférhetőségéről.

Az MFA keretei között kialakítandó kutatási infrastruktúra a világhálón keresztül minden érdeklődő számára nyitott, jogtiszt, ingyenesen használható.

Az MFA folyamatosan bővülő információinak rendezett formában történő tárolásának megfelelő formája a digitális adatbázis.”

A következő igazgatói ciklus fontos feladata lesz nemcsak annak elérése, hogy a már most is jelentős mennyiségben rendelkezésre álló digitalizált anyag valóban megjelenjen és bizonyos részei mindenki számára, bizonyos részei pedig az adott téma kutatói számára az interneten elérhetőek legyenek. Csak így érheti el ez a projekt azt a célját, hogy támogassa a magyar filozófiatörténeti kutatásokat – az archívum maga ugyanis még nem kutatási

³ *Magyar Filozófiai Archívum – részletes koncepció és megvalósítási terv.* Készült az MTA BTK Filozófiai Intézetében 2015. július 1. és 2016. március 31. között

eredmény, elérhetővé tétele viszont mind több kutatót segíthet abban, hogy filozófiatörténetünkben elmélyedhessen.

Talán még a fenténél is fontosabb és nehezebb feladat az MFA folyamatos és hosszú távú működését biztosító intézményes-infrastrukturális szervezet megteremtése, s a legjobb munkaerővel történő működtetése. Ehhez – a szükséges anyagi eszközök biztosításán túl - az MTA BTK vezetése és a jogászok aktív közreműködésére is szükség lehet.

7. Összefoglalás

Az MTA BTK FI a hazai filozófiai kutatás egyik legfontosabb fellegvára. Költséghatékony és az MTA eredeti alapítóinak szándékához, valamint a tudományos élet nemzetközi standardjaihoz igazodó működtetése – talán nem túlzás – nemzeti és nemzetközi érdek is. Hiszen nem szorul különösebb bizonyításra, hogy a filozófia, és tágabban a bölcsészettudományok ápolása és művelése nélkül nem remélhetjük azt, hogy a magyar nemzeti közösség lehetőségeihez képest a legvirágzóbb életet élje; továbbá hogy aktív tagja legyen az európai nemzetek közösségének.⁴ A filozófiát azért illeti meg kiemelt hely, s azért hárul rá kiemelt felelősség a bölcsészettudományokon belül, mert hagyományosan feladata egy olyan kritikai nyelv kidolgozása, mely képes reflektálni kora tudományosságára a maga egészében, de a társadalmi-politikai élet egyes konkrét kihívásaira is. Intézetvezetőként e pályázat szerzője arra kíván törekedni, hogy e célkitűzés eléréséhez az intézetben dolgozó kutató-kollektívának, valamint minden Magyarországon vagy magyar nyelven alkotó filozófusnak minden lehetőség rendelkezésére álljon.

A pályázat konkrét célkitűzései közül még egyszer érdemes kiemelni a következőket:

1. az integráció további elmélyítése a BTK-ne belül, az MTA más intézeteivel valamint az egyetemi szférával
2. az intézet kutatói állományának további fiatalítása, a kutatócsoportok belső és egymás közötti kohéziójának növelése, külső pályázati források bevonása
3. konszenzusra törekvő intézetvezetés, a BTK egészének irányvonalát figyelembe véve
4. az önbevallás-önértékelés módszerén alapuló minőségbiztosítás
5. a nemzetközi kapcsolatok bővítése – elsősorban regionális, közép-európai szinten
6. társadalmi kapcsolatok bővítése, elsősorban a szakmódszertan révén az iskolák irányába való nyitás
7. az intézeti kutatások online és print megjelenítési módjainak továbbgondolása, fejlesztése
8. szakmai konszenzuskeresés a Lukács Archívum ügyében
9. a Magyar Filozófiai Archívum világhálós megjelenése, intézményes infrastruktúrájának kiépítése

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom a BTK vezetésének, a BTK további intézetei vezetőinek, valamint a FI munkatársainak az eddigi termékeny együttműködésért, és a jövőre vonatkozó tervekkel kapcsolatos inspirációért.

⁴ Az előző igazgatói ciklusom alatt a témakörben t két nyelvű tanulmánykötetem is napvilágot látott, lásd: Hörcher Ferenc: *A bölcsészettudományok hasznáról: Esszék, tanulmányok*, L'Harmattan, 2014.

8. Executive summary

The Institute of Philosophy of the Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences (IPh, RCH, HAS), is one of the most important centres of philosophical research in Hungary and the region. To operate it in a cost-efficient manner and in accordance with the original intentions of its founders as well as with the international standards of scientific research is – without exaggeration – both of national and international interest. One does not need further proof to support the claim that without cultivating philosophy, and more generally the humanities, we cannot hope that the Hungarian national community might live the most flourishing life potentially available to them, and that it might become an active member of the community of European nations.⁵ Philosophy behoves a special place and bears a special responsibility within the realm of the humanities because it has the traditional task to work out a critical language which enables philosophers to reflect on the whole of contemporary science as well as on the particular concrete challenges of social and political life. As an institute director the author of the present tender aims to provide all the opportunities for the research groups within the institute, and for the individual researchers in and outside of it, researching either in Hungary, or in Hungarian to achieve these aims.

From the particular initiatives of the present tender one might enhance the following ones:

1. to further integration within the RCH, with other institutions of HAS and with the sphere of the universities;
2. to rejuvenate the research community of the institution, to strengthen internal cohesion within and among research groups, to discover new financial resources to support research;
3. institute management based on consensus, following the direction of the whole of the RCH;
4. quality assurance based on individual self-declaration and self-assessment;
5. to widen up international relations, primarily on a regional, Central-European level;
6. to widen up social contacts, through elaborating teaching methodology, and a general opening up towards the schools;
7. to improve online and offline publication forms of institute research results;
8. search for a professional consensus about the Lukács Archive;
9. World Wide Web availability for the Archive of Hungarian Philosophy (AHPH), building up its institutional infrastructure.

⁵ See the applicant's collection of essays on this topic: Ferenc Hörcher: *Of the usefulness of the humanities: Essays*, Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2014.